

HUBrussel – Katholieke Universiteit Brussel
Campus Koningsstraat 336
1030 Brussel

2007-2008

Schijn bedriegt...

Over persoonsverwisselingen in de middeleeuwen

Bij:

Lodewijk van Velthem, *Voortzetting van de Spiegel Historiae*, vijfde pertie, 5,1616-5,1713.

Jan van Boendale, *Brabantsche Yeesten*, vijfde boek, 5, 519-5,561.

Middelnederlandse Kronieken
Prof. Dr. Remco Sleiderink

Liesbeth Van Biesen
BA 3 TLK NE

INLEIDING

De *Spiegel Historiael* is een wereldgeschiedenis die een afwisseling van fantastische verhalen en een historische feiten omvat. Deze kroniek werd gestart door Jacob van Maerlant in 1285. Hij verdeelde het werk in vier grote delen. De Eerste Pertie (of deel) beschrijft de geschiedenis vanaf de schepping tot keizer Claudius. De Tweede Pertie sloeg hij over, deze zou later door Philip Utenbroeke geschreven worden. De Derde Pertie vertelt over de periode vanaf 381 tot 802. Hij schrijft maar liefst zo'n 91.000 verzen wanneer hij in 1288 ziek werd en zijn pen voor het einde van de Vierde Pertie moest neerleggen. In opdracht van Maria van Berlaer, een Brabantse edelvrouw, vervulde Velthem de Vierde Pertie. Hij schreef daarna ook nog een Vijfde Pertie, bestaande uit acht verschillende boeken, die in het totaal zo'n 30.000 verzen tellen. Deze *Voorzetting* werd beëindigd in 1316, vermoedelijk hetzelfde jaar als de voltooiing van de *Brabantsche Yeesten*. Deze kroniek werd geschreven door Jan van Boendale, een Antwerpse schepenklerk. Slechts een relatief klein gedeelte van de *Brabantsche Yeesten* werd door Boendale zelf bedacht, zoals in de middeleeuwse historiografie gebruikelijk was, compileerde hij de *Yeesten* voor een belangrijk deel uit oudere kronieken waaronder de *Spiegel Historiael* van Jacob van Maerlant. Pas bij het naderen van zijn eigen tijd ging hij onafhankelijke gegevens toevoegen.

In deze paper wordt een gebeurtenis uit 1308 besproken, het verhaal wordt zowel door Boendale als Velthem in hun kroniek beschreven. Enkele Brabantse mannen waarvan men dacht dat ze in de Guldensporenslag het leven hadden gelaten, komen zes jaar later opeens toch terug. Het gaat daarbij nog niet om de eerste de beste, beide kronieken vermelden dat Jan van Viersoen, de zoon van Godfried van Brabant, een van de mannen was die terugkeerde. Terwijl beide kroniekschrijvers opmerken dat ze de hele historie niet vertrouwen, lijkt het of heel Brabant zich wel laat meeslepen door het verhaal. Het opmerkelijke verhaal, dat in beide immense kronieken minder dan 100 verzen in beslag neemt, is een bijzondere anekdote uit de Brabantse geschiedenis.

VERTALING

Lodewijk van Velthem, *Voortzetting van de Spiegel Historiael*, vijfde pertie, 5,1616-5,1713.

OVER GODFRIED EN HEER JAN VAN VIERSOEN

In keizer Hendriks eerste regeringsjaar [1308] deed er in Brabant een hardnekkig gerucht de ronde over heer Jan van Viersoen en zijn gezellen, waar veel om te doen was. Dit mag je verwonderlijk noemen want zij waren allen reeds te Kortrijk gesneuveld. Enkele mannen, die op hen leken, hadden in Brussel en Leuven een lange tijd op de uitkijk gestaan, om zo informatie in te winnen over de mannen die een lange tijd geleden waren gesneuveld. Alles kwamen ze te weten; hun wapenteken, hun families,... Ik schaam mij te zeggen dat deze daad zich in Brabant heeft afgespeeld. En al ben ik van Brabant, ik wil de zaken waarmee de gezellen zich zouden gaan bezighouden eens ze genoeg te weten waren gekomen, niet achterhouden.

Luister nu naar een groot wonder, van mannen die reeds zeven jaar dood werden gewaand, nu dus zijn verrezen. Dat men dit in Brabant geloofde, is een van de grootste gekheden waar ik ooit al van gehoord heb. Nochtans vertelde men in Vlaanderen voordien een gelijkaardig verhaal, zo zou heer Willem van Gulik, die overleed bij de slag van Veurne, terugkomen en Vlaanderen nog zou verdedigen. Dit waren fantasierijke verhalen. Heer Jan van Viersoen en zijn gezellen kwamen toen heimelijk Brabant binnen, en lieten discreet verstaan dat zij nog leefden. Ze vertelden dat ze waren gevlucht tijdens de strijd in Kortrijk. Daarop beloofden ze Onze Lieve Vrouw en Onze Lieve Heer dat ze ter ere van hen beide, 7 jaar in ballingschap zouden leven en bedelen in Vlaanderen voor ze zich zouden bekend maken. Aan het einde daarvan zouden ze naar Rome gaan, zo zei men mij, op bedevaart en daarna mochten ze terug naar huis keren. Met deze bedrieglijkheden kwamen Jan en zijn gezellen aanzetten. Zo ging men toen in Brabant tegen anderen dit relaas doorvertellen, zo gingen ze te werk. Toen zij merkten dat de mensen dit geloofden en helemaal in het verhaal opgingen, kregen ze veel zelfvertrouwen. Men huldigde heer Jan te Leuven en Brussel, waar men hem zonder twijfel ook geschenken gaf. De hertog verwijderde hierna zijn wapenschild, dat de Brussel hing en ontving hem goed. Hierover deden overal in Brabant lange verhalen de ronde, zodat ik mij schaam om te vertellen wat er hierna gebeurde. Ik heb nog nooit zo een misleid volk gezien, ze geloofden echt alles. Ook hun echtgenotes waren ervan overtuigd dat zij hun mannen in huis namen. Ongelofelijk dat ze hun echtgenoten niet herkenden!

Uiteindelijk kwam men erachter dat dit allemaal gelogen was en snel werd de hele historie vergeten. De ene bleef hier, de ander daar, van sommigen wist men ook niet waar dat zij heengingen na die tijd. Heer Jan, u bekend, werd overgeleverd aan de koning waarop hij in de gevangenis terecht kwam en later werd vrijgelaten. Ik verbaas mij erover, bij de liefde Gods, dat zij zoveel lef hadden om te besluiten dit te doen. Zo wonderlijk als het eerst leek, even rampzalig zag ik het. Men weet hoe het gebeurde, toch weet men niet waar zij naartoe gingen.

Jan van Boendale, *Brabantsche Yeeften*, 5, 519-5,561.

OVER DRIE WONDEREN UIT DIE TIJD (5,519-5,561)

Een ander wonder gebeurde toen enkele mannen zich voorstelden als de heren die te Kortrijk overleden waren. Het was immers een groot wonder dat verstandige mensen zich zo het hoofd op hol lieten brengen dat zij dergelijk bedrog geloofden. De ene die zei dat hij heer Jan van Viersoen was, de zoon van Godfried van Brabant. Een ander maakte zich bekend als de graaf van Hu, en een derde zei, dat kan ik u verzekeren, dat hij heer van Kraainem was. Dit was een verrassende mededeling, daar er al zes jaar sinds de strijd in Kortrijk was verstreken. Het verhaal liep zo goed dat men in Brabant over dezelfde heren vertelt, dat men het schild van heer Jan, dat te Brussel in een abdij hing, verwijderde ten gevolge van die praatjes. En dat men rechters en schepenen in zijn rijk ontsloeg, en verving met zijn [Jans] eigen mensen. Voor elke persoon die zei dat het hele verhaal gelogen was, waren er vijf die zeiden dat het wel waar was. Ja, zelfs zijn [Jans] vrouw deelde opnieuw het bed met haar man.

Maar toen men merkte dat het allemaal bedrog was, schaamden diegenen die hem [Jan] geloofd hadden. Zelf werden ze ten schande gebracht en stierven uiteindelijk in de gevangenis.

Ik wil nu een einde maken aan mijn relaas over de mannen die zich met bedrog bezighielden, met oneerlijkheden wilden vooruitkomen en iets anders lieten verstaan dan hun eigenlijke bedoelingen.

NASCHRIFT

De middeleeuwse traktaten met een ‘Spiegeltitel’ zijn zeer divers, maar het didactische element staat in deze geschriften vrijwel altijd centraal. In de Spiegeltitel zit het pragmatische element als het ware al opgesloten. Door in het werk (de Spiegel) te lezen, kan men kennis vergaren. De *Spiegel Historiael* vormt hierop zeker en vast geen uitzondering. Zo wijst A. L. H. Hage in zijn essay naar Velthem’s voorkeur voor het leerzame bij het schrijven van dit werk (Hage 1989, 190-191). Hoewel het werk voornamelijk bedoeld is als historisch betoog, kan Velthem het vaak niet laten zijn eigen mening over de behandelde gebeurtenissen in te lassen. Zo kan hij in de meer dan drieduizend verzen die hij aan de Guldensporenslag heeft gewijd, zijn sympathie voor de ‘edele Vlaminge’ niet verbergen (Jongen & Piters 2002, 20-21). Bovenstaand fragment, afkomstig uit het vijfde boek van *Vifte Pertie*, is ook niet gespaard gebleven van enkele niet-historische uitweidingen. In de 97 verzen die Velthem wijdt aan het voorval, vermeldt hij meermaals dat hij vrijwel onmiddellijk doorhad dat het ging om bedrog:

Dat was een die meeste doefde,
daer ic nie af horde spreken. (5,1644-5,1645)

Dat waren wondelike dingen
dat si [se] niet gekinnen conden. (5,1695-5,1695)

Hoewel Boendale zich vaker onthoudt zich van dit soort commentaren, merkt hij in zijn weergave van de gebeurtenissen toch ook op dat hij niet kan geloven hoe mensen voor zo’n dwaze listen kunnen vallen:

Dit was emmer wonder groot
dat vroede lieden dus verdoefden,
dat si selcs baraets geloefden. (5,525-5,526)

Waarom halen beide heren dit verhaal in hun kroniek aan? In hedendaagse kluchten en komedies worden persoonsverwisselingen vaak toegepast voor humoristisch effect, maar erg geloofwaardig zijn ze niet. In Middelnederlandse teksten komen persoonsverwisselingen ook wel eens voor. Ik denk daarbij meteen aan Rosafiere, die zich voordoeft als haar zus Eglantine in de 14^e eeuwse Marialegende *Jonatas en Rosafiere*. In dit voorbeeld gaat het natuurlijk om een Marialegende, waarbij de lezer verwacht de gebeurtenissen niet al te letterlijk te moeten nemen. Het fragment uit de *Spiegel Historiael* lijkt minder uit de fantasie ontsprongen. Zo wordt het voorval door beide heren vrij nauwkeurig in de tijd, namelijk in 1308, gesitueerd:

In Keyser Henrics eerste iaer (5,1616)

Nochtan wast 6 jaar na dien tijt

Dat te Cortrike gheviel den strijt. (5,535-5,536)

Ook worden allerlei namen aangehaald van personen waarvan we weten dat ze in de periode van de Guldensporenslag geleefd hebben en er ook het leven hebben gelaten. Is het dan echt mogelijk dat mensen zich lieten overtuigen door dit soort verhalen? Bij het lezen van Middelnederlandse teksten dient de lezer altijd in het achterhoofd te houden dat hij/ zij geen middeleeuwer is. Mannen kwamen, vanzelfsprekend, vaak niet terug van een strijd of een kruistocht wat, in een tijdperk zonder behoorlijke communicatiemiddelen, wel eens tot wilde speculaties over hun lot leidde. Zo vermeldt Velthem in bovenstaande fragment zelf al een gelijkaardig verhaal omtrent Willem van Gulik. Wanneer de verdwenen persoon dan ook nog eens wat aanzien genoot, trokken de gissingen kennelijk wel eens mensen met minder goede bedoelingen aan. Een kleine speurtocht doorheen de middeleeuwse letterkunde leverde alvast enkele vergelijkbare verhalen op.

Een gelijkaardige gebeurtenis speelde zich een kleine twintig jaar eerder dan de gebeurtenissen omtrent Jan van Viersoen af, in 1284 om precies te zijn. Een man, later geïdentificeerd als Tile Kolup, beweerde de dertig jaar eerder overleden keizer Frederik II te zijn. De keizer van het Heilige Roomse Rijk was reeds in 1250 in het Italiaanse Puglia overleden. Hij ging de geschiedenis in als een sterke vorste vorst, bijgenaamd ‘Stupor Mundi’, wat zoveel betekent als ‘verbazing der wereld’. Een persoonlijkheid die zo geliefd was bij het volk, sprak enorm tot de verbeelding. Het roddelcircuit rond Frederik II was gestart, waar Kolup gretig gebruik van maakte (Deploigne & Deneckere 2007,68-69). Het verhaal verschijnt in verschillende Duitse kronieken, Kolup wordt zelfs in de veertiende-eeuwse Rijnkroniek van Holland, zij het niet bij naam, vermeld:

Ghi hoert wel van keiser vrederike
Dat hi scandelike was verdreuen
Men wiste niet waer hi is bleuen
Sit quam .i. in deer ghebare
Of hik eiser vrederic ware
Tote nusen ende dede daer cont
Dat hi keyser waer tier stont
Ende bedulde dus de liede
Hort wat hem daer of ghesiede
Van nusen trac hi opwaert
Tote witte floer metter vaert
Daert hem qualike ginc te hant
Want hi was aldaer verbrant (3546-3555)

Hoewel hij in Keulen aanvankelijk belachelijk werd gemaakt, slaagde hij er in Neuss toch in een grote groep volgelingen achter zich te scharen. Bij deze steun mogen we vooral steden zoals Neuss, Wetzlar en Frankfurt rekenen, die op dat moment zware belastingen dienden op te hoesten aan Heilige Roomse Rijk (Deploigne & Deneckere 2007, 68-69). Zo slaagde Kolup erin brieven naar verschillende landheren te sturen, zelfs naar Rudolf I van Habsburg, die ondertussen al elf jaar tot koning van het Heilige Roomse rijk was benoemd. Hiervoor gebruikte hij een nagemaakte zegel van het Huis Hohenstaufen, het Zwabische vorstenhuis waarvan Frederik II afkomstig was. Het zal dezelfde Rudolf zijn die ervoor zal zorgen dat Tile Kolup na de bezetting van de stad Wetzlar, waar hij in de zomer van 1285 verbleef, wordt uitgeleverd door de stad zelf. Uiteindelijk belandde Kolup als ketter op de brandstapel in hetzelfde jaar, maar ook dit verhaal kreeg een staartje (Haverkamp 1977-1999). Volgens de anonieme dertiende-eeuwse kroniek *Annales Blandinienses*, verscheen er daarop dan weer een man die beweerde drie dagen na Kolup's terechtstelling, uit zijn assen verrezen te zijn. Uiteindelijk wordt de man op een Gents kerkhof in de boeien geslagen en later in Utrecht terechtgesteld (Deploigne & Deneckere 2007, 68-69). De hele geschiedenis rond Tile Kolup is tot vandaag de dag vrij bekend in Duitsland. Zo vormde de geschiedenis een inspiratie voor enkele romans, waaronder *Das Pergament des Todes*. Zelfs nu kent de mythevorming omtrent Frederik II blijkbaar geen einde.

Een ander voorbeeld, waarvan in verschillende middeleeuwse bronnen melding gemaakt wordt zijn de gebeurtenissen rond de zogenaamde 'valse Boudewijn'. Aan het begin van de 13^e eeuw verdween Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen, nadat hij besloot deel te nemen aan de vierde kruistocht. Toen de kruisvaarders Constantinopel, het einddoel van de kruistocht, bezetten en de legitieme keizer hadden verdreven, werd Boudewijn op 9 mei 1204 tot eerste Latijnse keizer van Constantinopel uitgeroepen. Ongeveer één jaar later werd hij door de Bulgaarse tsaar gevangen genomen. Sindsdien werd er nooit meer iets van hem vernomen zodat zijn dochter, Johanna van Constantinopel, de macht van hem overnam.

De historicus Norman Cohn wijst naar de sterke legendevorming die de daaropvolgende jaren rond Boudewijn ontstond. Een verhaal dat de ronde deed, was dat Boudewijn niet langer sterfelijk was, maar nu was getransformeerd naar een half duivel, half engel wezen. Elders deed het verhaal de ronde dat Boudewijn na een grote zonde, boete aan het doen was, wat hem door de paus werd opgelegd. Boudewijn zou na ettelijke jaren rond te zwerven als bedelaar nadien terugkeren naar Vlaanderen (Cohn 1970, 113-115). Dit laatste doet sterk denken aan de mannen waar Velthem over schrijft.

Het blijft echter niet bij onschuldige vertellingen. Een twintigtal jaar later ‘verschijnt’ er een man die beweert Boudewijn te zijn. Wanneer zelfs de neef van Boudewijn IX de kluizenaar als zijn oom identificeert, twijfelt niemand nog aan zijn identiteit. Kort hierna trekt Boudewijn naar Valenciennes waar hij met gemengde gevoelens ontvangen werd. Het gewone volk, bij wie natuurlijk de volksvertellingen leefden, verwelkomen hem open armen terwijl de rijke burgers de ‘valse Boudewijn’ liever terug zien verdwijnen. Zeker is dat hij er toch in slaagde een zeker aanzien te verwerven, waarbij alle stedelijke ambtenaren prompt de deur werden gewezen (Cohn 1970, 92-93). Opnieuw doet dit denken aan de bovenstaande fragmenten. ‘Jan van Viersoen’ vervangt in het fragment van Boendale ook rechters en schepenen met zijn eigen mensen. De ‘valse Boudewijn’ werd naderhand geïdentificeerd als de minnestreel Bertrand de Rays of Bertrand de Reims. Terwijl Jan en de zijnen bij Velthem en Boendale uiteindelijk in de gevangenis terecht kwamen, werd Bertrand uiteindelijk in Rijsel opgehangen.

Enkele andere kronieken hangen dan weer een licht verschillend verhaal op. Volgens deze bronnen zou er nooit een ‘valse’ Boudewijn bestaan hebben. Dit vermeld ondermeer de *Flandria Generosa C*, een kroniek geschreven in het graafschap Vlaanderen, vermoedelijk aan het begin van de vijftiende eeuw. Dit Latijnse werk werd vertaald naar het Middelnederlands in de tweede helft van de vijftiende eeuw door de auteurs van de *Excellente Cronike van Vlaenderen* en *Cronike van Vlaenderen*. In deze kronieken wordt beweerd dat de valse Boudewijn wel degelijk de echte was. Er wordt verteld hoe Boudewijn door enkele ‘Duutse’ kooplieden uit medelijden terug naar Keulen werd gebracht. Hoewel Johanna beval haar vader goed te ontvangen, gaf Ferrand van Portugal, haar man, aan enkele raadslieden stiekem de opdracht Boudewijn op te hangen. Beide Middelnederlandse bronnen vermelden dat ook de *Spiegel Historiae* deze feiten beschrijft. Spijtig genoeg is dit verhaal in geen enkele uitgave van Jacob van Maerlant’s werk bewaard gebleven (Millet 2007, 147-149).

Deze verhalen lijken recht uit een filmscenario te komen, maar lijken dus historische realiteit. De waarschuwingen van Velthem lijken dus terecht, en verantwoord. Fantaseren over verdwenen personen sprak vooral de arme massa uit die tijd aan, volksverhalen speelden bij hen een belangrijke rol. Bij de edelen was het waarschijnlijk geen kwestie van geloven, maar van gretig misbruik maken van de verhalen die bij het volk leefden, om zo het machtsoverwicht in hun voordeel te doen kantelen. Nu nog steeds slagen mensen erin zich voor te doen als iemand anders. Zo bleek ongeveer een half jaar geleden dat de biografie van Misha Defonseca, *Surviving with Wolves*, compleet verzonnen was. Boendale en Velthem zouden zich er alvast over verbaasd hebben hoe mensen ‘selcs baraets geloefden’.

BIJLAGE : KRITISCHE EDITIE

Voor het notenapparaat met de emendaties, conjecturen en varianten heb ik mij voor de fragmenten van Velthem gebaseerd op de kritische editie van Vander Linden e.a. 1906-1938. Voor de fragmenten van Boendale heb ik de editie van Willems, 1839 gehanteerd waarin vier verschillende handschriften worden vermeld.

VAN HAREN GODEVARDE ENDE MIJN HER JAN VAN VIRSOEN XXV

5, 1616

In keyser Henrics eersteiaer
so werd in Brabant herde maer,
ende oec vort een herde groet doen,
van minen her Janne van Virsoen

5, 1620

ende van vele sinen gesellen.
Hieraf machmen wonder tellen,
want dese waren te Cortrike
alle verslagen gemeinlike.
Ende in haer wesen gelijc dien,

5, 1625

hadden gesellen nu doen spien
omtrent Brusele lange eer
ende om Lovene noch meer
ende vernam[en] van wat affaren
die heren, die te Cortrike waren,

5, 1630

verslagen lange, te haer gedane,
haer teken, haer mage, ic wane
vernamense al, dat verstaet.
Ic scame mi te seggen deser daet
dat si in Brabant is gesciet.

5, 1635

al ben ic van Brabant, in wille niet
Nochtan achterlaten dese dinge,
die dese gesellen onderlinge
onder hem dreven alle na dien,
doen si dit hadden wel besien.

5, 1640

Nu hort hier een wonder groet,
dat liede die 7 iaer doet
vor desen tiden hadden gewesen,
nu dus sijn op verresen.
Dat dies in Brabant selc geloefde,

5, 1645

dat was een die meeste doefde,
daer ic nie af horde spreken.
Ende desgelijcs oec sekerleke,

- seidemen in Vlaendren vor dien tijt
dat her Willem, des sekerlijc,
- 5, 1650
van Guelke soude weder comen
ende soude noch Vlaendren begomen,
die te Mons werd verslagen.
Dit waren oec wonderlike sagen.
Mijn her Jan van Viersoen
- 5, 1655
ende sine gesellen quamen doen
al hemelijc in Brabant gegaen,
ende lieten al stillekine verstaen
selken datsi levende waren.
Ende te[ld]en hoe si waren ontfaeren
- 5, 1660
doen die strijt te Cortrike leet.
Daer daden si doen een beheet
onser Vrouwen ende onsen Here,
ende geloefden daer dor haer ere,
datsi 7 iaer sonder waen
- 5, 1665
om haer broet souden gaen
in ellende, in Vlaenderlanden,
eer si hem souden laten becanden.
Ende daar tenden so souden si
te Romen gaen, seidemen mi,
- 5, 1670
ene bedevard ende daer naer
mochtense comen openbaer
te haren lande, dat verstaet.
Met aldus gedaenre baraet
quam her Jan ende sine gesellen.
- 5, 1675
Dus gincmen doen in Brabant tellen
deen den andren dese word,
ende aldus quamen dese vord.
Doen si horden dat mens geloefde
ende dat dit volc also doefde,
- 5, 1680
doe wordense coene herde sere.
Men dede mijn her Jan groet ere
te Brucele ende te Loven mede,
men gaf hem presente gerede.
Die hertoge dede af na die dinc
- 5, 1685
Sinen scilt, die te Brucele hinc,
ende ontfinc mijn her Jan oec wale.
Hieraf liep so grote tale
in Brabant doe harentare,
dat ic mi scame al dat ware

- 5, 1690
 te secgen hoe si voren vort.
 In sach noyt also verdort
 volc, al datsi geloefden des
 entie vrouwen sijt oec gewes,
 die dese over haren man ontffingen.
- 5, 1695
 Dat waren wonderlike dingen
 dat si[se] niet gekinnen conden.
 Int leste was dit ondervonden
 dat altemale logen was,
 dus werd dit wane ende gedwas.
- 5, 1700
 Deen bleef hier ende dander daer,
 ende som en wistemen oec waer,
 dat si voren na die stont.
 mijn her Jan, dat si u cont,
 werd den coninc geleverd daer naer,
- 5, 1705
 diene in gevancnesse leide daer,
 ende namaels werd hi uutgelaten.
 Mi heeft wonder, bi karitaten,
 hoe dat si waren so coene,
 dat si dit bestoeden te doene.
- 5, 1710
 Alsoe wonderlijc alsoe dit toequam,
 so vervoerd alsict vernam.
 Men weet hoet quam, noch oec mede
 en weetmen waer si voeren gereede.

APPENDIX: EMENDATIES, CONJECTUREN EN VARIANTEN BIJ LODEWIJK VAN VELTHEM

5/1618	een i.p.v. .i.
5/1621	hieraf i.p.v. hier af
5/1628	vernamen i.p.v. vernam
5/1632	verslaet i.p.v. verslaet
5/1634	dat si i.p.v. datsi
5/1640	een i.p.v. .i.
5/1645	een i.p.v. .i.
5/1659	telden i.p.v. testen
5/1661	een i.p.v. .i.
5/1667	eer si i.p.v. eersi
5/1689	al dat i.p.v. aldat
5/1696	sise i.p.v. si
5/1699	wane i.p.v. gedvas
5/1703	dat si i.p.v. datsi
5/1704	geleverd i.p.v. geluerd
5/1706	uutgelaten i.p.v. wtgelaten
5/1709	dat si i.p.v. datsi

VAN DRIEN WONDEREN DIE TE DIEN TIDEN GHESCIEDEN (5, 519-5,560)

5, 519

Dat ander wonder dat ghesiede,

5, 520

dats dat quamen eenrehande liede,
ende daden dat openbaren
dat si die selve heren waren
die te Cortrike bleven doot.
Dit was emmer wonder groot

5, 525

dat vroede liede dus verdoefden,
dat si selcs baraets gheloefden.
Deen die seide, openbare,
dat hi mijn heer Jan van Viersoen ware,
mijns heer Godevaerts sone van Brabant.

5, 530

Dander die dede becant
dat hi ware die grave van Hu;
die derde seide, dat segghic u,
dat hi van Crayhem here ware.
Dit was ene selsene mare.

5, 535

Nochtan wast 6 jaer na dien tijt
dat te Cortrike gheviel den strijt.
Soe wel ghinct hem in hant,
dat men ghemeenlike in Brabant
over die selve heren hilt,

5, 540

dat men mijns heer Jans scilt,
die te Brusele ten broederen hinc,
af dede om die selve dinc.
Ende dat men rechters ende scepenen mede
in sinen lande af dede,

5, 545

ende andere van sinen weggen maecte.
Ieghen enen dies messaecte
si vijf seiden dat waer ware;
ja sijn wijf lietene bi hare
ligghen, over haren man,

5, 550

soe sere was si bedroghen dan.
Maer doe men gheware wart das,
dat al triwancie was,
scaemden sijs hem sonderlinghe
die gheloeft hadden dese dinghe.

5, 555

Ende selve hadden sijs scamnisse groot,
ende bleven int prisoen doot.
Ic woude al haer saken dus inden

die hem beraets onderwinden,
ende in valscheit willen voert gaen,
5, 560
ende anders dan si meinen doen verstaen.

APPENDIX: EMENDATIES, CONJECTUREN EN VARIANTEN BIJ JAN VAN BOENDALE

- 5/520 Eenrehande, hs. Vanden Damme: erehand, hs. Tongerlo: eenderhande.
5/525 Vroede, hs. Affligem: goede.
5/526 Dat zy dit bedrog geloofden, *hs. Affligem: Ende elcx baraets geloofde.*
5/531 *Hu, hs. Vanden Damme: U, hs. Affligem: Nassu*
5/533 *Crayhem, hs. Kluit: Crainhem, hs. Affligem: Creynen.*
5/534 *Selsene, zeldzame, zonderlinge.*
5/541 *Ten broederen, hs. Affligem: ten minderbruederen.*
5/546 *Dies messaecte, die't loochende*
5/547 *hs. Kluit, hs. Vanden Damme en hs. Tongerlo: Sy sesse (hs. Affligem: Die sesse)*
Seiden dat ware waer.
5/549 *Over, voor.*
5/551 *hs. Tongerlo: Nu dat men geware werdt das.*
5/552 *Triwancie, hs. Kluit: cruantise, hs. Vanden Damme: contrarie, hs. Tongerlo:*
truantie, hs. Affligem: trufantie. Ik denk dat men lezen moet truandie, een fransk
woord, zoo veel als fourberie de truands. Zie PH. MOUSKES, v. 24944. Over het hiet
verhandelde vindt men nog meer byzonderheden in VAN VELTHEM'S Spiegel
historiael, bl. 335 en 336.
5/555 *Scamenisse, lees scennisse, schande, hs. Kluit: schijnnesse, hs. Vanden Damme:*
scinnesse, hs. Tongerlo: scennisse, hs. Affligem: scande.
5/557 *Ic woude, hs. Kluit: Ic waende.*

BIBLIOGRAFIE

- Burgers, J.W.J., e.a. (ed.), *Rijmkroniek van Holland door een anonieme auteur en Melis Stoke (366-1305)*. Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2004.
- Cohn, Norman, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mythical anarchists of the Middle Ages, revised and expanded edition*. New York: Oxford University Press, 1970.
- Deploigne, Jeroen & Gita Deneckere, *Mystifying the Monarch: Studies on Discourse, Power, and History*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.
- Hage, A.L.H., *Sonder Favele, sonder lieghen. Onderzoek naar vorm en functie van de Middelnederlandse rijmkroniek als historiografisch genre*. Groningen: Wolters-Noordhoff/Forsten, 1989.
- Haverkamp, A., 'Tile Kolup', in: *Lexikon des Mittelalters*, Stuttgart: Metzler, 1977-1999; tevens online beschikbaar zie, <http://www.brepolis.net/bme/index.asp?GuiLanguage=en&browser=ie>
- Jongen, Ludo & Miriam Piters, *Ghu Fransoyse sijt hier onteert: de Guldensporenslag door Lodewijk van Velthem*. Davidsfonds: Leuven: 2002.
- Millet, Klaas, *Van «Chronicon Hanoniense» tot «Flandria Illustrata»: De beeldvorming rond Boudewijn van Constantinopel, zijn dochter Johanna en de «Valse» Boudewijn in de verhalende bronnen van de twaalfde tot de zeventiende eeuw*. Gent: Universiteit Gent: 2007.
- Vander Linden, Herman, e.a. (ed.), *Lodewijk van Velthem's voorzetting van den «Spiegel historiael» (1248-1316)*. Brussel, 1906-1938, 3 dln.
- Willems, Jan Frans & Jean-Henri Bormans, (ed.), *De Brabantsche Yeesten, of Rymkronyk van Brabant*. Brussel: Hayez, 1839-1869.